

Krotenko V.I. Psychological support of parents during the children's education in inclusive classes

Article considers the problem of psychological parents support in teaching their children in inclusive classes. Also we analyzed the principle of inclusive education and outline the problem of inclusive education in the modern school. It was determined that one of the important problems in the establishment of inclusive education is the problem of re-formatting of parent's attitude to educational innovation. In addition was dedicated the basic principles of psycho-pedagogical support of parents and defined the components of working with parents. Proposed effective forms of counseling and remedial assistance to parents and approximate educational topics of organizational and learning activities. Special attention is paid to the joint sessions with the parents of "healthy" children and children with damage of mental and physical development based on the described algorithm for work.

Keywords: inclusion, inclusive education, psychological support, counseling and remedial assistance, the principle of inclusive education, adaptive position .

Стаття надійшла до редакції 25.10.2013 р.

Статтю прийнято до друку 25.10. 2013 р.

Рецензент: д.п.н., проф. Шевцов А.Г.

УДК 376-159.9

**ОСОБЛИВОСТІ МІЖОСОБИСТІСНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У ДІТЕЙ
ІЗ НОРМАЛЬНИМ ТА ПОРУШЕНИМ МОВЛЕННЄВИМ РОЗВИТКОМ**

Мартиненко І.В.

кандидат психологічних наук, доцент

Важливу роль у соціальному становленні кожного індивіда відіграє його здатність встановлювати й підтримувати відносини з іншими людьми. На різних етапах розвитку міжособистісна взаємодія має різні цілі й предмет, але завжди - важливе значення в особистісному та соціальному розвитку індивіда.

Міжособистісна взаємодія - це контакт двох або більше суб'єктів активності, що може носити будь-яку форму (безпосередню й опосередковану, пролонговану й швидку й т.д.), який призводить до зміни їхньої поведінки, характеру взаємин, діяльнісного особистого настрою тощо (М.Ю.Кондратьєв, В.А.Ільїн). Міжособистісна взаємодія й спілкування визначають міжособистісні відносини, які часто виникають у рамках спільної діяльності.

У вітчизняних і зарубіжних дослідженнях вивчення міжособистісних відносин нерозривно пов'язане із психологією спілкування (Г.М.Андрєєва, Л.П.Бусєв, Є.П.Ільїн, М.І.Лісіна, Б.Ф.Ломов). Безумовно, людина - істота соціальна, і розвиток її здійснюється через спілкування. З моменту народження людина є включеною у систему міжособистісних відносин. Спілкування - це перший вид соціальної активності, завдяки якому дитина одержує необхідну для її індивідуального розвитку інформацію. Воно слугує засобом набуття знань і навичок; формує й розвиває здібності, характер, самосвідомість, особистісні якості людини.

Багато років поспіль проблема спілкування привертає увагу дослідників різних напрямів: філософів і соціологів (Л.П. Буєв; І.С. Кон; Б.Д. Паригін); психолінгвістів (І.М. Горелов; О.О. Леонтьєв; Б.Ф. Ломов; О.М.Шахнарович); педагогів і психологів (О.О.Бодальов; Л.М. Галігузова; Є.П.Ільїн; Я.Л. Коломінський; М.І. Лісіна, В.С. Мухіна, А.Г. Рузьька).

Водночас вітчизняні психологи часто розглядають спілкування у зв'язку з діяльністю: як паралельно існуючі взаємозалежні процеси або як певну сторону діяльності. Як підкреслює Б.Ф.Ломов, "У процесі спілкування здійснюється взаємний обмін діяльностями, ідеями, устремліннями, інтересами тощо, розвивається й проявляється система відносин "суб'єкт-об'єкт" [3, с.84]. Поняття "спілкування" за визначенням Б.Ф.Ломова, це взаємодія людей, що вступають у нього як суб'єкти. При цьому мова йде не просто про вплив одного суб'єкта на іншого, а саме про взаємодію. Для спілкування необхідні, принаймні, дві людини, кожна з яких виступає саме як суб'єкт.

Аналіз психолого-педагогічних досліджень свідчить про високу актуальність проблеми вивчення міжособистісних відносин у дитячому віці (Я.Л.Коломінський, М.І.Лісіна, Т.О.Рєпіна, А.А.Рояк, Т.В.Сенько, О.О.Смірнова, Р.К.Терещук). У вивченні успішності міжособистісних відносин дітей дошкільного віку автори виділяють найважливішим показником популярність дитини в колективі. При цьому в основу популярності дошкільників покладені різні показники.

Перша група робіт в основі популярності дошкільників розглядає їхню діяльність - або здатність до організації спільної ігрової діяльності, або успішність продуктивної діяльності. Відповідно до цього підходу, діти надають перевагу успішним, щасливим, активним одноліткам, що заслужили позитивну оцінку дорослих і прагнуть до визнання.

У дослідженні А.А. Рояк було показано, що наявність у дітей здібностей до гри забезпечує популярність

їх у групі однолітків. До цих здібностей відносяться операційні навички й уміння; інтелектуальні якості дитини, що проявляються в багатстві фантазії, запасі конкретних знань, розвинутому мовленні тощо; доброзичлива увага до партнерів, поступливість [6].

Т.О. Репіна у власному дослідженні дійшла висновку, що підвищення успішності дитини з низьким соціальним статусом у конструктивній діяльності (після спеціального експериментального навчання) збільшує число позитивних форм взаємодії й підвищує соціометричний статус дитини. Успішність у діяльності позитивно впливає на активність дитини і на її положення в групі однолітків [5].

У роботі Т.В.Сенько засвідчено взаємозв'язок між успішністю дошкільників у пізнавальній і трудовій діяльності й положенням дитини в групі однолітків. Як показують результати цього дослідження, у популярних дітей спостерігається висока успішність у спільній трудовій та пізнавальній діяльності - вони активні, орієнтовані на результат діяльності, очікують на позитивну оцінку. Діти з несприятливим положенням у групі мають низьку успішність, що викликає в них негативні емоції й бажання відмовлятися від роботи.

Другий напрям наукових робіт аналізує феномен дитячої популярності з погляду потреби дітей у спілкуванні й ступенем задоволення цієї потреби: якщо зміст спілкування не відповідає рівню комунікативної потреби суб'єкта, то позитивне відношення до партнера послаблюється, і, навпаки, адекватне задоволення основних комунікативних потреб веде до симпатії до конкретної людини, що задовольнила ці потреби.

Результати експериментів Р.А.Смірної показали, що найпопулярнішими є діти, що демонструють доброзичливість партнеру, а не співробітництво й співпереживання.

У дослідженні Р.К.Терещук здійснено аналіз контактів популярних дітей за параметрами комунікативної ініціативності, соціальної чутливості й емоційного відношення до ровесника. Описуючи портрет популярної дитини, Р.К.Терещук виділяє такі головні якості, як чутливість до впливів однолітка, доброзичлива увага до інших, чуйність [8].

У третьому напрямі досліджень соціальний розвиток дитини в групі однолітків розглядається як процес адаптації. Здатність дитини бути дружньою і взаємодіяти підвищує статус дитини в групі, а надмірний егоїзм і замкнутість у собі є причиною низького статусу й поганої адаптації (дослідження Д. Мей, А.А. Рояк).

Четвертий напрям робіт розглядає дитячу популярність через поняття "соціальна компетентність". Це поняття містить у собі кілька компонентів:

- емоційний компонент, що включає емоційну чуйність, емпатію, чутливість до іншого, здатність до співпереживання, увагу до переживань і дій однолітків;
- когнітивний компонент, що включає здатність зрозуміти точку зору іншої людини, передбачати її поведінку, ефективно вирішувати різні проблеми, що виникають між людьми;
- поведінковий компонент, що відображає здатність дитини до співробітництва, спільної діяльності, ініціативності, адекватності у спілкуванні, організаторські здібності та ін.

У дослідженні О.О.Смірної було проведено порівняльний аналіз емоційного, когнітивного й поведінкового компонентів соціальної компетентності серед популярних і непопулярних дошкільників [4]. Отримані результати показали, що далеко не всі особливості психіки й поведінки дітей, які звичайно пов'язують із соціальною компетентністю, відрізняють популярних дітей від непопулярних.

Так, ці дві групи дітей у дослідженні О.О.Смірної практично не різнилися за рівнем розвитку соціального інтелекту й наочно-дійового мислення, що свідчить про те, що когнітивні здібності не забезпечують популярність дитини в групі однолітків. За ступенем товариськості й ініціативності в грі популярні діти також не перевершували своїх однолітків. Найістотніші розбіжності між популярними та непопулярними дітьми було виявлено в емоційному відношенні до однолітків:

1. популярні діти не байдужні до дій однолітка, виявляли цікавість до його дій;
2. вони співпереживали іншим у відповідь на оцінку дорослого; успіхи однолітків радували їх, а невдачі - засмучували; непопулярні діти або залишалися байдужними до оцінки однолітка, або реагували неадекватно;
3. популярні діти відповідали на прохання однолітків і дуже часто безкорисливо віддавали їм те, що було потрібно їм самим; непопулярні діти не робили цього ніколи.

Результати дослідження О.О.Смірної свідчать про те, що в основі популярності дошкільників лежить не розвиток соціального інтелекту й не організаторські здібності, а, насамперед, емоційне відношення до однолітка, що виражається як у різних емоційних проявах, так і в окремих поведінкових актах [4].

У дослідженні А.А. Рояк було проаналізовано труднощі у відносинах з однолітками в дітей дошкільного віку, на підставі чого автор виділила такі причини труднощів у взаєминах з однолітками:

- відсутність розвинутих ігрових умінь;
- мала рухливість дитини;
- відмова від спілкування у зв'язку з неможливістю реалізувати свою індивідуальну потребу;

- недостатньо розвинута потреба в спілкуванні;
- невміння керувати власною поведінкою, що призводить до дезорганізації ігор;
- відсутність умінь будувати взаємини з дітьми;
- перевага егоїстичних мотивів.

Я.Л. Коломінський диференційовано сформулював корекційні підходи в залежності від причини непопулярності дитини. Поміж виділених автором основними є такі [2].

"Симптом недостатньої комунікабельності" - для дитини характерне прагнення до самоти, відсутність тривалих контактів з іншими дітьми, недостатня участь в ігрових об'єднаннях. Корекційні прийоми:

- використання емоційного коментарю дорослим усього що відбувається, що може допомогти дитині емоційно відгукнутися на реальність;
- запропонувати дитині самій стати коментатором ігор однолітків, їхніх суперечок і конфліктів;
- включення дитини в умови реального спілкування, спільної гри з найдоброчливішими дітьми, підтримуючи всі її спроби спілкуватися.

Тверда фіксація позиційних ролей "підлеглого" або "керівника" у всіх видах діяльності, у спілкуванні. Основний напрям корекційного впливу- зняття симптому фіксації ролей, створення умов, в яких кожна дитина може бути як ініціатором, так і партнером.

Недостатність операційної сторони ігрової діяльності виражається в недостатній сформованості ігрових умінь і навичок, недостатньому володінні позитивними способами співробітництва, у неадекватності ігрових дій. Основні напрями корекційної роботи:

- збагачення уявлень дітей про гру: привернення уваги до сюжетів ігор, до змісту ігрових дій, до послідовності, до ігрових умінь однолітків, до їхнього веселого настрою;
- навчання дітей реалізації ігрових задумів, виконанню ігрових дій; формування вмінь зосереджуватися на своїй ролі; стимулювання дитини до створення власної гри.

"Діти-одинаки". Для них характерні особливості мотиваційної сфери (відсутність або невиразність ігрових мотивів). На перших етапах корекційної роботи не варто розширювати контакти таких дітей. Їхнє спілкування з однолітками варто активізувати дуже обережно, підбираючи партнерів зі схожими інтересами. У результаті утвориться мікрооб'єднання із спільними захопленнями, до якого поступово підключатимуться й інші дошкільники, що вносять ігрову мотивацію.

Домінування авторитарних егоїстичних тенденцій. Такі дошкільники часто активні, ініціативні, товариські. Але їхнє прагнення до гри мотивується особистісною установкою "бути першим, головним; не грати, а вигравати". Егоїстичні мотиви можуть бути виражені як у відкритій формі, так і приховано. Основний напрям корекційної роботи - встановлення гармонії між особистісно та суспільно значущими мотивами діяльності. З цією метою доцільно включати дошкільників у різні види спільної діяльності при одночасному формуванні позитивного відношення до неї й закріпленні позитивних переживань, пов'язаних з успіхом у спільній справі. При цьому можуть бути використані прийоми "допомога друзів", "допомога своїй групі", "суддя конфлікту".

"Комплекс Попелюшки". Для дітей характерна занижена самооцінка, негативне самосприйняття, байдужість до себе, недбалість зовнішнього вигляду, байдужість у справах, відчуженість. Зміст корекційної роботи: переорієнтування самосприйняття дитини (викликати інтерес до власного зовнішнього вигляду, до одягу, зачіски, до особистісних переваг тощо), включення дитини в спільну діяльність із найдоброчливішими однолітками за умови обов'язкової підтримки вихователя, активно-позитивного відношення педагога до дитини й демонстрування самій дитині її позитивних якостей.

Симптом відкрито конфліктної поведінки. Зміст корекційних впливів:

- спостереження за непривабливими нормами поведінки негативних персонажів літературних творів, мультфільмів;
- навчання конструктивним способам вирішення конфліктів;
- заохочення й позитивна оцінка доброзичливого відношення до однолітків, прагнення стримувати агресію по відношенню до оточуючих.

"Симптом антилідерства". Дитина-антилідер має авторитет, використовуючи фізичну силу, погрози, підкуп, брехню тощо, поводить зло, деструктивно. Зміст корекційної роботи:

- використання казкотерапії, ігрової терапії для усвідомлення дитиною негативних форм поведінки;
- навчання емоційно-позитивному спілкуванню, яке б не принижувало інших і не зумовлювало конфлікти;
- зміна соціальних установок дитини: формування суб'єктного відношення до однолітка;
- розвиток соціально-перцептивних якостей.

"Симптом утоми". З'являється як захисна реакція й виражається в приступах утоми; дитина відчуває

глибоке й повне виснаження, незахищеність і безсилля, що виражається в плачі. Стратегія корекційних впливів: педагог повинен допомогти дитині заспокоїтися, позбутися почуття провини, гніву, беззахисності [2].

Таким чином, психолого-педагогічні дослідження присвячено різним аспектам міжособистісної комунікації дітей, що дозволяє виділити низку причин труднощів комунікації і непопулярності дитини в групі.

Аналіз спеціальних психолого-педагогічних досліджень проблеми міжособистісних відносин дітей з мовленнєвими порушеннями дозволяє говорити про серйозні труднощі в міжособистісній взаємодії дітей з тяжкими порушеннями мовлення (далі - ТПМ) дошкільного віку (І.С.Кривов'яз, О.С.Павлова, О.О.Слинько, Л.Г.Соловйова). При цьому домінуючим напрямом досліджень є вивчення міжособистісного спілкування в різних видах діяльності (О.О.Алмазова, Ю.Ф.Гаркуша, О.Є.Грибова, Б.М.Гріншпун, О.В.Ковилова, В.В.Коржевiна, Л.Г.Соловйова, Л.Б.Халілова, П.А.Харитоновна тощо).

О.О.Алмазова та Л.Б.Халілова зазначають, що в дітей із ТПМ спостерігаються труднощі в організації власної мовленнєвої поведінки, які негативно впливають на їхнє спілкування з оточуючими. І.С.Кривов'яз провідними характеристиками спілкування дітей молодшого дошкільного віку називає здатність вступати в контакт внаслідок зовнішньої ініціативи, несформованість ситуативно-ділової форми спілкування, зниження інтересу до спілкування. Дослідження О.Є.Грибової, Л.Г.Соловйової, П.О.Харитонової засвідчили низьку мовленнєву активність дітей у грі, недостатній мовленнєвий супровід ігрових дій, незацікавленість у контакті, дезорієнтацію в нових ситуаціях спілкування.

Спеціальне дослідження міжособистісних відносин дітей із порушеннями мовленнєвого розвитку старшого дошкільного віку, проведене О.О.Слинько, показало, що стан мовленнєвого розвитку є найважливішим чинником установаження міжособистісних відносин, а тяжке порушення мовлення впливає на соціометричний статус дитини в групі. Автор відзначає, що серед дошкільників, що займають високе положення в системі міжособистісних відносин, більше половини мають порівняно добре розвинуте мовлення й позитивні особистісні якості. Однак серед дошкільників, що займають несприятливе положення, є діти з позитивними якостями особистості, гарною поведінкою і водночас тяжкими порушеннями мовлення. Діти з тяжким ступенем порушення мовлення найчастіше є ізольованими від групи однолітків, не беруть участь в іграх. Вони або замикаються в собі, або демонструють негативізм, чим ще більше відштовхують від себе своїх однолітків [7].

Характеризуючи труднощі в міжособистісному спілкуванні дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення та з нормальним мовленнєвим розвитком можна виділити такі [4-6]:

- дитина прагне до однолітка, але її не приймають у гру;
- дитина прагне до однолітків, і вони грають із нею, але їхнє спілкування носить формальний характер;
- дитина іде від однолітків, але вони налаштовані до неї доброзичливо;
- дитина іде від однолітків, і вони уникають контакту з нею.

Таким чином, більшість дослідників труднощі в міжособистісних відносинах дошкільників із ТПМ пов'язують із мовленнєвим недорозвиненням, і відповідно - труднощами реалізації мовленнєвого спілкування. Однак, недостатні можливості в організації й реалізації спільної діяльності, у розумінні й вираженні емоцій, незрілість особистісних мотивів і соціальних потреб свідчать про комплексну несформованість передумов до формування міжособистісної комунікації й розвитку міжособистісних відносин у цієї категорії дітей.

Корекційно-розвивальна робота з дітьми із ТПМ повинна будуватися з урахуванням описаних труднощів і включати окремі напрями розвитку тих умінь і навичок, які забезпечують повноцінну міжособистісну взаємодію в дитячому віці й успішну соціалізацію надалі. Корекційні впливи, відповідно, повинні бути спрямовані на формування ігрових, комунікативних умінь, довірливості поведінки, на подолання егоїстичних мотивів спілкування з однолітками, розвиток емоційної сфери та емпатії. Розвиток міжособистісної комунікації дітей з ТПМ слід здійснювати у відповідності зі загально педагогічними та загально психологічними підходами, враховуючи типології особистісних труднощів описаних у роботах Я.Л.Коломінського, О.О.Смірної, А.А.Рояк.

На нашу думку, успішна логопедична робота з подолання мовленнєвих порушень у дітей деякі бар'єри в міжособистісних відносинах усуне, але не зможе якісно покращити успішність міжособистісного спілкування дитини в цілому.

Література

1. Ильин Е. П. Психология общения и межличностных отношений. — СПб.: Питер, 2009. — 576 с.
2. Коломенский Я. Л. Психология общения. М., 1974. 95 с.
3. Ломов Б. Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии. М., 1984.
4. Межличностные отношения ребенка от рождения до семи лет / Под ред. Е.О. Смирновой. — М.; Воронеж, 2001. — С.180-203.
5. Отношения между сверстниками в группе детского сада / Под ред. Т.А. Репиной. — М., 1978. — 198 с.
6. Рояк А.А. Психологический конфликт и особенности индивидуального развития личности ребенка. — Москва : Педагогика, 1988. — 120 с.
7. Слинько О.А. К изучению проблемы межличностных отношений дошкольников с нарушениями речи// Дефектология. — 1992. - № 1. — С. 62 — 67.
8. Терещук, Р.К. Общение и избирательные взаимоотношения дошкольников. — Кишинев : Штиинца, 1989 .

References

1. Ilin E. P. Psihologiya obscheniya i mezhlchnostnyih otnosheniy. — SPb.: Piter, 2009. - 576 p.
2. Kolomenskiy Ya. L. Psihologiya obscheniya. M., 1974. - 95p.
3. Lomov B. F. Metodologicheskie i teoreticheskie problemy psihologii. M., 1984.- 324 p.
4. **Mezhlchnostnyie otnosheniya rebenka ot rozhdeniya do semi let / Pod red. E.O. Smirnovoy. – M.; Voronezh, 2001. - P.180-203.**
5. **Otnosheniya mezhdru sverstnikami v gruppe detskogo sada / Pod red. T.A. Repinoy. - M., 1978.- 198 p.**
6. **Royak A.A. Psihologicheskii konflikt i osobennosti individualnogo razvitiya lichnosti rebenka.- Moskva : Pedagogika, 1988. - 120 p.**
7. **Slinko O.A. K izucheniyu problemy mezhlchnostnyih otnosheniy doshkolnikov s narusheniyami rechi// Defektologiya. - 1992. - # 1. - P. 62 - 67.**
8. **Tereschuk, R.K. Obschenie i izbiratelnyie vzaimootnosheniya doshkolnikov. – Kishinev : Shtiintsya, 1989 . -174 p.**

Мартиненко І.В. Особливості міжособистісної комунікації у дітей із нормальним та порушеним мовленнєвим розвитком

Стаття присвячена проблемі міжособистісного спілкування дошкільників з нормальним та порушеним мовленнєвим розвитком. Особлива увага приділяється висвітленню феномену популярності в міжособистісних відносинах і труднощам в міжособистісній взаємодії. Доведено, що популярність в дитячому колективі залежить не тільки від стану сформованості комунікативних навичок і комунікативної активності, а й від сформованості ігрових умінь, здатності ініціювати та організувати гру, співчувати іншим і бути добрим по відношенню до інших дітей. Автори відзначають, що труднощі у міжособистісній комунікації виникають внаслідок різних особистісних проблем, низької самооцінки, неадекватних вихованих впливів. Аналіз літератури свідчить про схожі тенденції у міжособистісних відносинах і дітей з мовленнєвими порушеннями. Дітям з тяжкими порушеннями мовлення притаманні труднощі у комунікативній діяльності, що зумовлюють низьку ініціативність в міжособистісних стосунках з однолітками, неспроможність бути повноцінним партнером у грі, виразити словами свої погляди і почуття. Водночас діти з тяжкими порушеннями мовлення демонструють недостатній рівень сформованості ігрових умінь, неготовність до емпатії, співпереживання, що утруднює налагодження стосунків з іншими дітьми. Врахування у психокорекційній роботі первинних комунікативних та вторинних порушень діяльності дозволить оптимізувати соціалізацію цих дітей і підвищити їх соціометричний статус.

Ключові слова: міжособистісні відносини, популярність, міжособистісне спілкування, діти з мовленнєвими порушеннями.

Мартыненко И.В. Особенности межличностной коммуникации у детей с нормальным и нарушенным речевым развитием

Статья посвящена проблеме межличностного общения дошкольников с нормальным и нарушенным речевым развитием. Особенное внимание уделено феноменам популярности в межличностных отношениях и трудностям в межличностном взаимодействии. Доказано, что популярность в детском коллективе зависит не только от состояния коммуникативных навыков и коммуникативной активности, но и от сформированности игровых умений, способности инициировать и организовать игру, сочувствовать другим и быть добрым по отношению к ровесникам. Авторы отмечают, что трудности в межличностной коммуникации возникают вследствие различных личностных проблем, низкой самооценки, неадекватных воспитательных воздействий. Анализ литературы свидетельствует о схожих тенденциях в межличностных отношениях и детей с речевыми нарушениями. Детям с тяжелыми нарушениями речи присущи трудности в коммуникативной деятельности, которые приводят к низкой инициативности в межличностных отношениях со сверстниками, неспособности быть полноценным партнером в игре, выразить словами свои взгляды и чувства. В то же время дети с тяжелыми нарушениями речи демонстрируют недостаточный уровень сформированности игровых умений, неготовность к эмпатии, сопереживанию, что затрудняет установление отношений с другими детьми. Учет в психокоррекционной работе первичных коммуникативных и вторичных нарушений деятельности позволит оптимизировать социализацию этих детей и повысить их социометрический статус.

Ключевые слова: межличностные отношения, популярность, межличностное общение, дети с нарушениями речи.

Martynenko I. Peculiarities of interpersonal communication of children with normal and impaired speech development

The article is devoted to the problem of preschool age children's interpersonal activity with the normal speech and speech disorders. The especial attention is given to phenomena of popularity in interpersonal attitudes and to difficulties in interpersonal interoperability. The popularity in the children's community depends of communication skills and communicative activity, but also of the formation of gaming skills, ability to initiate and organize games, to empathize with others and be kind to another children. The authors noted that the difficulties in interpersonal communication are the result of various personal problems, low self-esteem, inadequate educational influences. Analysis of the literature shows similar peculiarities in children with speech disorders interpersonal relations. Children with speech disorders have difficulties in communication that lead to lowness initiative in interpersonal relationships, incapacity to be a full partner in the game, to find words to express their attitudes and feelings. The children with speech disorders demonstrate an insufficient level of gaming skills, lack of empathy, which makes it difficult to develop the relations with other children. The accounting of difficulties in communication and game activity in psycho-correctional work will help to optimize the socialization of these children and improve their sociometry status.

Keywords: interpersonal attitudes, popularity, interpersonal communication, children with speech disorders.

Стаття надійшла до редакції 07.11.2013р.

Статтю прийнято до друку 10.11.2013р.

Рецензент: дп.н., проф.Шеремет М.К.